

Rūpesčiai dėl demokratijos Lietuvoje*

2006 m. gruodžio 14–15 dienomis kaip Britanijos politikos mokslų asociacijos prezidentas dalyvavau Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto (VU TSPMI) ir Lietuvos politologų asociacijos (LPA) surengtoje metinėje konferencijoje „Demokratijos kokybė Rytų ir Vidurio Europos šalyse“. Pranešimus skaitė tiek akademikai (įskaitant doktorantūros studentus), tiek žurnalistai ir politikai (kai kurie iš jų buvau aiškiai blogai nusiteikę vieni kitų atžvilgiu). Pranešimai dažnai turėjo lyginamąjį kontekstą, buvo remiamasi būdingomis teorinėmis perspektyvomis ir tiksliais metodologijomis, surengiant karštus debatus (nors nu-stebau išgirdęs Davidą Cameroną vadinant britų Berlusconi’u). Kaip ir visose politikos mokslų konferencijose, pasisakius pranešėjams ir diskusijos dalyviams, dėl nepertraukiamo plenarinio konferencijos pobūdžio laiko klausimams iš auditorijos liko per mažai.

Akivaizdžios ir, galbūt, šiek tiek netikėtos buvo pesimistinės nuotaikos demokratijos Lietuvoje atžvilgiu. Iš tikrųjų, savo baigiamosiose pastabose aš pažymėjau, kad netgi brandžios demokratijos, pavyzdžiui, Jungtinė Karalystė, turi tokių problemų kaip mažėjantis piliečių dalyvavimas, paviršutiniškos ir dažnai asmeniškai orientuotos dalyvavimo formos ir yrančios pilietinės laisvės. Vis dėlto *Eurobarometro* tyrimai, publikuoti Lietuvos politikos mokslų metraštyje (*Lithuanian Political Science Yearbook 2004*), rodo, kad piliečių pasitenkinimas demokratijos veikimu yra mažiausias iš ES šalių, mažiau nei ketvirtadalis gyventojų yra visiškai ar labai patenkinti

---

* Red. pastaba. Kronikinės apžvalgos autorius Wyn Grant yra Britanijos politikos mokslų asociacijos prezidentas, Warwicko universiteto profesorius. Manome, kad jo pateikiami įspūdžiai ir vertinimai bus įdomūs „Politologijos“ skaitytojams.

demokratijos veikimu savo šalyje, palyginti su 53 proc. kitose ES šalyse (ES vidurkis – 25).

Paaiškinimui, manau, yra būtinas šioks toks kontekstas. Prieš išvykdamas iš Lietuvos aplankiau Genocido aukų muziejų Vilniuje. Antrojo pasaulinio karo metais į Lietuvą buvo įsiveržta tris kartus. Sovietinė valdžia deportavo apie milijoną lietuvių. Dauguma jų mirė (ypač daug vaikų ir senyvų žmonių), negalėdami iškęsti žiaurių darbo stovyklų sąlygų, daug lietuvių buvo įkalinta arba jiems buvo įvykdyta mirties bausmė. Partizanų judėjimas truko apie dešimtį metų po to, kai Lietuva tapo Sovietų Sąjungos dalimi, tikintis pagalbos iš Vakarų. Ir pats Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas neapsiėjo be aukų. Šalis turi bendrą sieną su Baltarusija ir Rusijos teritorijos dalimi – Kaliningradu. Santykiai su šiomis dviem šalimis yra mokslininkų dėmesio objektas.

Tokioje gyvybingoje konferencijoje sunku išskirti konkrečius pranešimus, nors aš ir domėjausi argumentu, jog ES pasirengimo stoti į ją laikotarpiu atkakliai laikėsi demokratinių procedūrų ir garantijų, bet šis spaudimas ir tikrinimas dabar jau panaikintas.

Dauguma VU TSPMI studentų – merginos, nors tai ir nėra besąlygiškai pozityvus raidos bruožas. Kaip man pasirodė, taip yra dėl menko užmokesčio akademiniam gyvenime. Vis dėlto man ypatingą įspūdį padarė studentės Daivos Repečkaitės pranešimas. Pranešėja įspėjo apie saviplakos tendenciją dėl santykinai skurdžios pokomunistinės valstybės įvaizdžio. Ji pasiūlė ironišką komentarą apie keturis bakalauro studijų metus Lietuvoje. Pirmaisiais metais tikima šviesia ateitimi, grindžiama integracija į euroatlantines struktūras. Antraisiais metais tampama pesimistiškesniais ir naudojama pokomunistinio palikimo idėja kaip visa apėriantis Lietuvos demokratijos trūkumų paaiškinimas. Trečiaisiais metais daromasi kultūriniu reliatyvistu, tikint, kad viskas priklauso ne tik nuo istorijos, bet ir nuo kultūros bei vertybių. Taigi lietuviams reikėjo išorinės pagalbos (implicitiškai iš ES), kad „išsigelbėtų“. Ketvirtaisiais metais nusiimami rožiniai akiniai apie ES ir matoma, kad lietuviai patys turi rasti stiprybės įtvirtinti demokratiją šalyje.

Politikos mokslai Lietuvoje

Savo pranešimą skaičiau baigiamojoje konferencijos dalyje, kurioje taip pat dalyvavo atstovai iš Prancūzijos, Lenkijos ir Ukrainos asociacijų, taip pat

mokslininkas iš JAV. Mes turėjome pristatyti savo asociacijų darbo metmenis, daugiausia tarptautinio bendradarbiavimo aspektu.

Auditorijos klausimai ir komentarai buvo labai įdomūs. Vienas pašnekovas įtikinėjo, kad būtinas ypatingas lietuvių politikos mokslas. Šios pastabos reikšmė atvira interpretacijoms, nors panašių argumentų teko girdėti ir Rusijoje. Viename iš ankstesnių pranešimų buvo paminėtas „mįslingas“ ryšys tarp 1938 metų ir šių dienų konstitucijų. Viena iš problemų galėtų būti kalbos būtinybė akademiniam diskurse, nors tiek Lietuvos politikos mokslų metraštis (*Lithuanian Political Science Yearbook*), tiek Lietuvos užsienio politikos apžvalga (*Lithuanian Foreign Policy Review*) leidžiami anglų kalba (tačiau buvo akivaizdu, kad stiprūs akademiniai ryšiai yra ir su Prancūzija, nes dalis konferencijos lygiagrečiai vyko prancūzų kalba). Tai – visų mažų šalių dilema. Kad jų veikla būtų pastebėta, jos privalo spausdinti savo darbus pagrindine tarptautine akademinės visuomenės kalba.

Lietuvos ir regiono problemų pabrėžimas yra suprantamas, ypač kalbant apie sunkumus, kylančius santykiuose su Baltarusija ir Rusija. Vis dėlto, kai buvau paprašytas nuoširdžiai įvertinti Lietuvos politikos mokslą, pagyriau jo gyvumą ir sąsajas su dabartine tarptautine polemika dėl demokratijos kokybės, tačiau taip pat pasakiau, kad Lietuvos politikos mokslas labiau nukreiptas į vidaus problemas nei Estijoje – kitoje Baltijos šalyje, su kuria esu susipažinęs. Lietuvoje yra daugybė neatidėliotinių politinių problemų ir buvo akivaizdu, kad šalies politikos mokslų specialistus ir politinius sluoksnius bei žurnalistus sieja glaudūs ryšiai, tačiau vienas žurnalistas savo pranešime skundėsi, kad politikos mokslininkai (arba politologai, kaip kartais jie vadinami) per daug teorizuoja, kai nėra ką teorizuoti. Vis dėlto įmanoma nacionalinio lygio diskusijas susieti su tarptautine polemika neaukojant nacionalinio tapatumo. Mano subjektyviu vertinimu, Lietuva yra užsienietiškausia valstybė, kurią man yra tekę apilankyti, neskaitant Kinijos ir Japonijos.

Nors ir pasakiau keletą atvirų pastabų, buvau pakviestas apsilankyti šioje ryškioje šalyje dar kartelį, o tai būtinai padarysiu. Aš taip pat plėtosiu ryšius, užmegztus per susitikimus su Lenkijos ir Ukrainos asociacijomis. Tai nereiškia, kad stabilių demokratijų šalys ir jų politikos mokslų asociacijos nesugeba puikiai dirbti. 2007 m. rugsėjį tikiuosi dalyvauti Lenkijos politikos mokslų asociacijos konferencijoje.

WYN GRANT

Iš anglų kalbos vertė Vilius MAČKINIS

Penkioliktasis TSPMI gimtadienis

Vasario 7 dieną sukako 15 metų, kai 1992 metais Vilniaus universiteto ir Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto iniciatyva buvo įkurtas Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas (VU TSPMI, Institutas).

„Kiekvieno jubiliejaus proga įprasta skaičiuoti metus, išvardyti nuveiktus darbus. Vertinant Instituto 15 metų veiklą, statistika – nesuskaičiuojami mokslo renginiai, tarptautinės konferencijos, viešos diskusijos, profesūros publikacijos, alumnų skaičius – nublinksta prieš kokybinį VU TSPMI rezultatų įvertinimą.

Instituto studentai yra nuolatinis diplomatinio korpuso atsinaujinimo šaltinis. Baigusieji Institutą yra svarbūs Prezidentūros, Vyriausybės, Krašto apsaugos ministerijos ir kitų valstybės institucijų pareigūnai. Plataus akiračio, išsilavinę, vertybiškai jautrūs instituto alumnai yra neišmatuojamas jo indėlis į Lietuvos valstybės tarnybą, dedantis pagrindus kokybiškai naujam jos valdymo etapui,“ – apibendrina VU TSPMI laimėjimus direktorius prof. dr. (HP) Raimundas Lopata.

VU TSPMI pradėjo politikos mokslų raidą nepriklausomoje Lietuvoje. Šiandien Institutas neabejotinai svarbiausia mūsų šalies aukštojo mokslo įstaiga, rengianti politikos mokslų ir tarptautinių santykių specialistus bei atliekanti politikos mokslų tyrimus. Įgyvendindamas vieną iš savo strateginių tikslų – „rengti aukštos kvalifikacijos politikos mokslų, lyginamosios politikos, tarptautinių santykių ir diplomatijos, Europos studijų, viešojo administravimo ir Europos viešojo administravimo specialistus“ – VU TSPMI vykdo trijų pakopų nuosekliųjų studijų programas: bakalaurą, magistrantūros ir doktorantūros. Iki 2007 m. VU TSPMI siūlomas studijų programas baigė 1094 studentai (702 bakalaurai, 392 magistrai).

Šiuo metu TSPMI dirba 6 profesoriai, 25 docentai, atskirus kursus skaito vizituojuantys profesoriai iš užsienio universitetų.

VU TSPMI atlieka mokslinius tyrimus Lietuvos ir kitų valstybių politinės raidos, užsienio politikos ir tarptautinių santykių srityse. Svarbiausių tyrimų rezultatai skelbiami Instituto periodiniuose leidiniuose „Politologija“, „Lithuanian Foreign Policy Review“, „Lithuanian Political Science Yearbook“.

Institutas dalyvauja įvairiuose tarptautiniuose projektuose ir programose, bendradarbiauja su tarptautinėmis organizacijomis ir fondais, yra

svarbiausių Europos tarptautinių akademinų organizacijų bei akademinų institucijų tinklų narys, yra pasirašęs bendradarbiavimo sutartis su įvairiais užsienio valstybių universitetais.

Institutas aktyviai dalyvauja viešojoje politikoje. Bendradarbiaudamas su Lietuvos valstybinėmis institucijomis bei nevyriausybiniams organizacijoms, VU TSPMI organizuoja mokymus bei kvalifikacijos tobulinimo kursus, teikia ekspertizes valstybinėms institucijoms, organizuoja viešus renginius, inicijuoja nevyriausybinių organizacijų kūrimąsi, skatina politinės kultūros ir pilietinės visuomenės šalyje kūrimąsi, formuoja viešosios politikos nuomonę šalies vidaus ir užsienio politikos klausimais.

KRISTINA VAIČIŪNAITĖ

Konferencija dėl Šiaurės Europos dujotiekio padarinių

Vasario 12 dieną Vilniuje vyko Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto kartu su Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija organizuota konferencija „Šiaurės Europos dujotiekis: ekonominės, politinės, teisinės ir ekologinės pasekmės Baltijos jūros regionui“.

Konferencijos metu Baltijos jūros dugnu numatyto tiesti Šiaurės Europos dujotiekio (ŠED) probleminius aspektus analizavo per 60 dalyvių iš Lietuvos, Lenkijos, Vokietijos, Švedijos, Latvijos, Estijos, Rusijos ir Jungtinės Karalystės valstybinių institucijų bei nevyriausybinių organizacijų.

ŠED projektas, dėl kurio susitarimą 2005 m. rugsėjo 5 d. pasirašė „Gazprom“, BASF ir E. ON Ruhrgas, susilaukia kontroversiškų vertinimų. Viena vertus, kai kurios ES šalys ir Europos Komisija projektą vertina kaip prioritetinį užsitikrinant didėsią Europos gamtinių dujų paklausą. Kita vertus, gausu ir dujotiekio kritikų, išpėjančių apie neigiamus geopolitinius, ekonominius ir ekologinius projektuojamo dujotiekio padarinius Baltijos jūros regiono šalims. Nemaža dalis dujotiekio projekto oponentų mano, kad dujotiekis yra politinis Kremliaus žingsnis siekiant išvengti tranzitinių valstybių transportuojant dujas į didžiąsias ES valstybes, susilpninant jų energetinį saugumą.

Konferencijos dalyviai reiškė abejonę dėl dujotiekį tiesiančios bendrovės „Nord Stream“ 2006 m. lapkritį išplatinto informacinio dokumento objektyvumo. Jame nėra tinkamai išnagrinėtos galimos dujų tiekimo iš Rusijos į Vokietiją alternatyvos.

Formaliai „Nord Stream“ atitinka JTO poveikio aplinkai įvertinimo tarpvalstybiniame kontekste konvencijos nurodymus. Tačiau tai, kad jau pradėti ŠED tiesimo darbai žemyninėje Rusijos dalyje, nors dar nėra atlikta išsami poveikio aplinkai vertinimo (PAV) ekspertizė, leidžia nuspėti būsimo PAV turinį“, – mano tarptautinės teisės ekspertas Dainius Žalimas. Jo nuomone, investavus į projektą pinigais, mažai tikėtina, kad jis bus stabdomas dėl neigiamų PAV išvadų.

Vis dėlto Baltijos jūros regiono valstybės aktyviai įsitraukia į svarstymus dėl Šiaurės Europos dujotiekio. „Rusija ir Vokietija turi teisę tiesti dujotiekį. Tačiau mes turime teisę kritikuoti šį kontroversišką projektą, kuris nesprendžia, bet tik dar labiau pagilina Baltijos energetinės atskirties problemą. Šio projekto poveikio aplinkai vertinimas turi būti atliekamas atsižvelgiant į visų Baltijos jūros valstybių teisėtus aplinkosauginius reikalavimus“, – konferencijoje apibendrino Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos Ekonominio saugumo politikos departamento direktorius Deividas Matulionis.

Lietuva neketina dėtis prie Šiaurės Europos dujotiekio, nes tai nepadidintų Lietuvos energetinio saugumo ir netikslinga ekonominiu požiūriu. Be to, nerimą kelia dujotiekio tiesimo, eksploatavimo ir demontavimo laikotarpiu galinčios kilti grėsmės sprogmenimis ir cheminiu ginklų nusėtoje ekologiškai ypač trapioje Baltijos jūros ekosistemoje.

Be to, dujotiekio atšaka į Lietuvą nespręstų jos, kaip „energetinės dujų salos“, problemos. „Todėl jei Europos Komisija suteikia prioritetą ŠED, ji turėtų ieškoti būdų izoliuotų dujų rinkų integracijai į bendrą ES rinką, pavyzdžiui, Lietuvos atveju remdama Lietuvos ir Lenkijos dujų tinklų sujungimą“, – argumentavo Lietuvos Respublikos užsienio reikalų viceministras Jaroslav Neverovič.

Konferencijos dalyvių pranešimai skelbiami TSPMI interneto svetainėje.

JONAS SURVILA